خەتمىييە

ئېنىقلىما:

خەتمىييە سۇپىزم تەرىقىتى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سالاھىيىتى توغرىسىدىكى چەكتىن ئاشقان مۇبالىغىلەر، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقانلىقى، ئۆزلىرىگە خاس بولغان تەلىماتلار، ۋىردلەر ۋە زىكىرلەرنى بىۋاستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئالغانلىقىغا ئوخشىغان نۇرغۇن ئېتىقادلىرىدا باشقا سۇپىزم تەرىقەتلىرى بىلەن بىر يەردىن چىقىدۇ. بۇلار بىلەن بىرگە يەنە، بۇ تەرىقەتنىڭ شىئە ئەقىدىسى ۋە پىكرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى، شىئەلەرنىڭ ئەدەب ۋە مۇنازىرىلىرىنى قوبۇل قىلىشى، ھازىرقى زاماندىكى ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ بۇ تائىپىنى ھازىرقى زامان شىئە ھەركىتىگە چېتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئورۇنۇشلىرىمۇ بار.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى: مۇھەممەد ئوسمان ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇ بەكر ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلمىرغەنىي ئەلمەھجۇب بولۇپ، ئۇنىڭغا ئەۋلىيالارنىڭ خاتىمىسى ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلغان ئاساستا "خەتم" دەپ لەقەمى قويۇلغان. ئۇنىڭ بۇ لەقىمىدىن "خەتمىييە تەرىقىتى" تۇرلىنىپ چىققان. خەتمىييە تەرىقىتى يەنە قۇرغۇچىسىنىڭ چوڭ دادىسى ئابدۇللاھ ئەلمىرغەنىي ئەلمەھجۇبقا مۇناسىۋەتلەشتۇرۇلگەن ھالدا "مىرغەنىييە" دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

- مۇھەممەد ئوسمان ئەلمىرغەنىي (خەتم) ھىجرىيەنىڭ 1208 - يىلى (1783م) مەككىدە توغۇلغان ۋە ئۇيەرنىڭ ئۆلىمالىرىدا شەرئىي ئىلىملەرنى ئىگەللىگەن. ئۇنىڭدا بارلىق ئائىلە ئەزالىرىغا ئوخشاشلا، تەسەۋۋۇپقا بولغان مايىللىق ئۇستۇنلۇكنى ئىگەللىگەن. ئۇ، قادىرىييە، جۇنەيدىييە، نەقشىبەندىييە، شازىلىييە ۋە چوڭ دادىسىنىڭ مىرغەنىييە تەرىقەتلىرىگە ئوخشىغان بىر قانچىلىغان تەرىقەتلەرنى تۇتۇپ باققان. ئۇ يەنە شەيخ ئەھمەد ئىبنى ئىدرىستا ئوقۇغان ۋە ئۇنىڭ ئىدرىسىييە تەرىقىتىنىڭ تەلىماتلىرىنى ئۆگەنگەن. بۇ تەرىقەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن ئۆزىنىڭ خەتمىييە تەرىقىتىنىڭ تەلىماتلىرىنى سۈزۈپ ئالغان.

- ئۇنى شەيخى ئەھمەد ئىبنى ئىدرىس سۇداندا ئىدرىسىييە شازىلىييە تەرىقىنى تارقىتىشقا ئەۋەتكەن. ئۇ سۇداننىڭ شىمالىي ۋە شەرقىي رايونلىرىدا چەكلىك شەكىلدە مۇۋەپپىقىيەتلەرگە ئېرىشكەن.

- ھىجرىيە 1253 - يىلى (1838م) شەيخ ئەھمەد ئىبنى ئىدرىسنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، مىرغەنىي بىلەن سەنۇسىييە تەرىقىتىنىڭ قۇرغۇچىسى مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئەسسەنۇسىي شەيخقا ۋارىسلىق قىلىش مەسىلىسىدە بەسلەشكەن، ئەمما شەيخنىڭ بىر قىسىم ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا مىرغەنىي بەسلىشىش ۋە ھىمايە

www.munber.org

قىلىشنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ خەتمىييە تەرىقىتىنى ئوتتۇرىغا چىقىرالىغان ۋە مەككە، جىددە، مەدىنە ۋە تائىف قاتارلىق جايلاردا ئۇنىڭ شۆبىلىرىنى تەسىس قىلغان.

- مىرغەنىي پەرزەنتلىرىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبى، مىسىر، سۇدان قاتارلىق بىر قانچە تەرەپكە خەتمىييە تەرىقىتىگە چاقىرىش ۋە ئۇنى تارقىتىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن.

- ئۇ تەپسىر ۋە تەۋھىدكە مۇناسىۋەتلىك بىر قانچە پارچە كىتاب، ۋە بىر قانچە پارچە شېئىر دىۋانلىرىنى يازغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تىل ۋە مەزمۇنىدا سۈپىزملىق خاھىش ئېغىر بولغان. بۇ كىتابلارنىڭ مۇھىملىرى: "تاج التفاسير"، "النفحاف المكية واللمحات الحقية في شرح أساس الطريقة الختمية"، "النور البراق في مدح النبي المصداق"، "ديوان النفحات المدنية في المدائح المصطفوية"، "ديوان مجمع الغرائب والمفرقات من لطائف الخرافات الذاهبات"، "مجموعة فتح الرسول" ۋە "مولد النبي المسمى بالأسرار الربانية" قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

- مەككىدىكى بەزى ئۆلىمالار بىلەن تارتىشىپ قالغاندىن كېيىن، مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي تائىفقا كەتكەن ۋە ئۇيەردە تاكى ھىجرىيە **1268**-يىلى (**1853**م) يەنى ۋاپاتىغا قەدەر تۇرۇپ قالغان.

◈ ھەسەن ئىبنى مۇھەممەد ئوسمان (خەتم):

ھىجرىيە **1235**-يىلى (**1816**م) سۇداننىڭ غەربىدىكى بارا شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، يۇقىرىدا زىكىر قىلىنمىغىنىدەك، دادىسىنىڭ سۇدانغا قىلغان ساياھىتى جەريانىدا ئۆيلەنگەن شۇ شەھەرلىك بىر ئايالدىن توغۇلغان، كېيىن مەككىگە - دادىسىنىڭ قېشىغا كەلگەن ۋە شۇ يەردە ئوقۇغان. دادىسى ئۇنى سۇدانغا خەتمىييە تەرىقىتىنى تارقىتىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن. ھەسەن بولۇپمۇ سۇداننىڭ شىمالىي، شەرقىي قىسىملىرىدىكى دەۋەتلىرىدە يۇقىرى دەرىجىدە مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەن. شۇنىڭ بىلەن ھەسەن تەرىقەتنىڭ سۇداندىكى شەيخىغا ئايلانغان ۋە بۇ تائىپىنىڭ مەركىزى سۈپىتىدە سۇداننىڭ شەرقىدىكى كىسلا شەھرىگە يېقىن بىر جايىدا خەتمىييە يېزىسىنى تەسىس قىلغان. ئۇنىڭ شۇ ئەتراپلاردىكى يۇقىرى ئورنى تەرىقەتنىڭ قۇرغۇچىسى بولغان دادىسىنىڭ ئورنىدىنمۇ ئېشىپ كەتكەن. ھەسەن ھىجرىيە **1286**-يىلى (**1869**م)، يەنى ۋاپاتىغا قەدەر بۇ تەرىقەتنىڭ شەيخى بولۇپ تۇرغان.

◈ مۇھەممەد ئوسمان تاجۇسسىر ئىبنى ھەسەن ئىبنى مۇھەممەد ئوسمان (خەتم):

دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تەرىقەتنىڭ شەيخى بولغان. ئۇ تەرىقەتكە باشچىلىق قىلغان مەزگىلدە سۇداندىكى مەھدىييە ھەرىكىتى ئوتتۇرىغا چىققان. ئۇنىڭغا مۇھەممەد ئوسمان تاجۇسسىر ناھايىتى كۈچلۈك قارشىلىق كۆرسەتكەن ۋە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن خەتمىييە تەرىقىتىدىكى ئەگەشكۈچىلىرىگە رەھبەرلىك قىلغان، سۇداننىڭ شەرقىدىكى مەھدىييە ئەسكەرلىرىگە قارشى بىر قانچە قېتىم ئۇرۇشقا كىرگەن. ئەمما ئۇرۇش ئۇنىڭ مەغلۇپ بولۇپ، مىسىرغا قېچىشى بىلەن ئاخىرلاشقان.

www.munber.org

ئۇ ۋاپات بولغانغا يەنى ھجرىيە 1303 ـ يىلى (1886م)غا قەدەر مىسىردا تۇرۇپ قالغان.

◈ ئەلى ئەلمىرغەني ئىبنى مۇھەممەد ئوسمان تاجۇسسىر (1880م ـ 1968م):

1880 ـ يىلى سۇداننىڭ شىمالىدىكى مەركەز مۇرۇي مەسساۋىي ئارىلىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ دادىسى بىلەن كىسلا شەھرىگە يۆتكىلىپ كەلگەن. دادىسى مەھدىييە ئەسكەرلىرىنىڭ قولىدا مەغلۇپ بولۇپ، مىسىرغا ھجرەت قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغاندا ئۇنى تاغىسى تاجۇسسىرنىڭ يېنىدا سۇۋاكىندا قالدۇرۇپ كەتكەن. كېيىن ئۇ دادىسىنىڭ ئارقىسىدىن مىسىرغا بېرىپ، تاكى ئىنگىلىز باسقۇنچىلىرى سۇدانغا كەلگەنگە قەدەر ئۇيەردە تۇرۇپ قالغان. ئىنگىلىز ئەسكەرلىرى مەھدىييە دۆلىتىنى يوقىتىش ئۈچۈن سۇدانغا قىلغان يۈرۈشىدە ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن بىرگە ئېلىۋالغان. ئىنگىلىزلار سۇداننى ئىستىلا قىلىپ، مەھدىييە ئەسكەرلىرى مەغلۇب بولغاندا، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ ۋەكىلى قىلغان ۋە ئۇنۋانلارغا ئىگە قىلغان. ئۇلارغا قىلغان خىزمەتلىرىگە قارىتا مۇكاپاتلارنى بەرگەن ۋە مىدالىيۇنلارنى تاقىغان. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنى سۇداندىكى بارلىق خەتمىييە تائىپىلىرىنىڭ باشلىقى، دەپ ئېتىراپ قىلغان. ئىنگىلىزلار بىر تەرەپتىن مەھدىييە ئىنقىلاۋىي تەرىپىدىن قوزغىتىلغان دىنىي ھېسسىياتلارنى يوقىتىشتا ئۇنىڭغا تايانغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن سۇدانلىقلارنىڭ ھىمايىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە ئۇنىڭدىن پايدىلانغان.

ـ مەھدىييە ھەرىكىتى ئىنگىلىزلارنىڭ قوللىشى بىلەن، مەھدىي ئەۋلادلىرىنىڭ بىرىنىڭ قولىدا يېڭىدىن پەيدا بولۇشقا باشلىغاندا، ئەلى ئەلمىرغەنىي ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىكىنى، بولۇپمۇ ئىنگىلىزلارنىڭ خەتمىييە ۋە ئەنسارلاردىن ئىبارەت ئىككى تائىپىنى ئۇرۇشنى پەملەۋاتقانلىقىنى، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەنئەنىۋىي دۈشمەنلىكلەردىن، ئىككى باشلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشتىن پايدىلانماقچى بولىۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، خەتمىييەنىڭ باشلىقىنىڭ ئىتائىتى مىسىر تەرەپكە يۈزلەنگەن ۋە سۇدان بىلەن مىسىرنىڭ بىرلىشىشىگە چاقىرىدىغان سىياسىي ھەرىكەتنىڭ رەھبىرىگە ئايلانغان. ئۇ 1968 ـ يىلىغىچە، يەنى ۋاپاتىغا قەدەر سىياسىي ھەرىكەتلەرنى پەردە ئارقىسىدىن ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئۇنىڭدا كۆرىنەرلىك رول ئويناپ كەلگەن.

◈ مۇھەممەد ئوسمان ئىبنى ئەلى مىرغەني:

1936 ـ يىلى تۇغۇلغان. 1968 ـ يىلى دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تەرىقەتنىڭ رەئىسلىكىنى ئۈستىگە ئالغان. ئۇ خەتمىييە تەرىقىتىنىڭ ھازىرقى رەھبىرى. سىياسىي ھەرىكەتلەرنى پەردە ئارقىسىدىن ھەرىكەتلەندۈرۈپ، قاتنىشىپ ئادەتلىنىپ قالغان دادىسىدىن پەرقلىق ھالدا مۇھەممەد ئوسمان ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ھىمايىسىگە تايىنىپ تۇرۇپ، سىياسىي پائالىيەتلەرگە ئاشكارا قاتناشتى. ئۇ يەنە تائىپىسى ۋە دېموكراتىك بىرلىك پارتىيىسىنىڭ رەھبىرىگە ئايلاندى. ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ھىمايىسىنى پارتىيە ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇردى؛ بۇ پارتىيە كۆپلىگەن سىكولارىستلار، سولچىلارنى، ھەتتا ئۇنىڭدا يۇقىرى مەنسەپلەرگە ئېرىشكەن خىرىستىيانلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. كېيىنچە بۇ پارتىيە بىر دىنغا تەۋە تائىپىگە پەقەت ياراشمايدىغان، كومىنىستلار بىلەن ھەمكارلىشىش، تويلاڭچىلار بىلەن بىر تەرەپلىمىلىك كېلىشىم

www.munber.org

تۇزۇش ۋە ئاخىرىدا، ئاللاھنىڭ دىنىغا قارشى، ئىسلامغا قارشى كۆرەش قىلىۋاتقان باندىتلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى قوللايدىغان سولچىلار، سىكولارىستلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان دېموكراتىك كوللىكتىپقا رەھبەر بولۇشتەك ھەرىكەتلەر بىلەن شۇغۇللانغان.

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

◈ خەتمىيىە بىر سۇپىزم تائىپىسى بولۇپ، سۇپىلارنىڭ ئەقىدە، پىكىر ۋە پەلسەپىلىرىنى چىڭ تۇتىدۇ.

بورۇن ئىبنى ئەرەبىي ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد قارىشىنى ئاساس قىلىدۇ. ئۇلار يەنە نۇر مۇھەممەدىي ۋە ھەقىقەتى مۇھەممەدىيىە پىكىرلىرىنى كۆتىرىپ چىققان ۋە ئۇلارنى شېئىرىي، نەسرىي شەكىللەردە ئىپادىلەپ، ئەگەشكۈچىلىرى ئۈچۈن مەدھىيە، مۇناجات، زىكىر ۋە ۋىردلىرى سۈپىتىدە تارقاتقان. خەتمىيەلەر يەنە ۋەھدە، تەجەللىي، ئىنبجاس، زۇھۇر، فەيز ۋەباشقا سۇپىزم پەلسەپىسىگە ئائىت ئاتالغۇلارنى ئىشلىتىدۇ. بۇ نەزىرىيەلەرنىڭ ساھىبلىرى تەرىپىدىن تەۋىل قىلىنىپ دەلىل كەلتۈرۈلگەن ئايەتلەر، ئۇيدۇرما ھەدىسلەر ۋە "مېنىڭ" قىلىۋالغان پىكىرلەرنى دەلىل كەلتۈرىدۇ.

◈ ئۇلار يەنە ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىمگە ئىشلىتىشكە بولمايدىغان سۈپەتلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سۈپەتلەشتە قوللىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى بىلگىلى بولمايدىغانلىقىنى، زاتىنى بايان قىلىش ئۈچۈن سۈپەتلەرنىڭ ئاجىز كېلىدىغانلىقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى فەنالىرىنىڭ غايىسى ۋە يېتىپ بارىدىغان ئەڭ ئاخىرقى نوقتىسى قىلىۋالغان. دۇئالىرى، مەدەت تەلەپ قىلىشلىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يۈزلىنىدۇ، شىكايەتلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۆزلىرىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ئوتتۇرىدىن قالدۇرۇشىنى، دۈشمەنلىرىگە قارشى ئۇلارغا ياردەم بېرىشىنى سورايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا غەم ـ غۇسسە ۋە مۇسىبەتلەرنىڭ يوققا چىقارغۇچىسى، قىيىنچىلىق ۋە ئەندىشىلەرنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرغۇچىسى سۈپىتىدە خىتاب قىلىدۇ.

◈ بۇ تەرىقەتنىڭ شەيخلىرى ئۆزلىرىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن كۆرۈشكەنلىكلىرىنى، كۆزلىرى بىلەن كۆرگەنلىكلىرىنى، ئۆزىنىڭ توغۇلغان كۈنىگە مۇناسىۋەتلىك بايراملىرىغا كېلىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ تەرىقەتلىرىنىڭ ئاساس، ۋىرد ۋە تەلىماتلىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئالغانلىقىنى دەۋا قىلىشىدۇ.

ـ بۇ تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى ئۆزىنىڭ مەرتىۋىسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رۇخستى بىلەن قويغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى توغۇلغان كۈنى ھەققىدە ئەسەر يېزىشقا، بىرىنچى قاپىيىسىنى ھ ھەرپى بىلەن، ئىككىنچى قاپىيىسىنى ن ھەرپى بىلەن قىلىشىنى، ئۇنى ئوقۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن خوشخەۋەر بەرگەنلىكىنى، ئۇنى ئاخىرلاشتۇرغاندىكى ۋە توغۇلغان كۈنىنى زىكىر قىلغاندىكى دۇئانىڭ ئىجاۋەت ئىكەنلىكىنى دەۋا قىلىدۇ.

www.munber.org

- ئۇ يەنە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەننەتكە مەسئۇل پەرىشتە رىزۋانغا، ئۇنىڭ ئۈچۈن (بۇ تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسىغا)، پەرزەنتلىرى، ساھابىلىرى، ئەگەشكۈچىلىرى ۋە قىيامەتكە قەدەر ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئۈچۈن ئورۇنلارنى، جەننەتلەرنى بىنا قىلىشنى تەۋسىيە قىلغانلىقىنى ۋە دوزاخقا مەسئۇل پەرىشتىگە ئۇنىڭ دۈشمەنلىرى ئۈچۈن جەھەننەمدىن جاي ھازىرلىشنى بۇيرىغانلىقىنى دەۋا قىلىدۇ.

◈ خەتمىيەنىڭ شەيخلىرى ئۆزلىرىنى ئىلاھنىڭ ھۇزۇرىدا بولۇشنىڭ كىرىش ئېغىزى، ماقاملىرىنىڭ پەيغەمبەرلىك بىلەن ئەۋلىيالىق ئوتتۇرىسىدىكى بىر يەردە ئىكەنلىكىنى، كائىناتتا خالىغىنىنى قىلالايدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىدىن پاناھلىق تىلىگەنلەرنى پاناھىغا ئالىدىغانلىقى، ھىمايىسىنى سورىغانلارغا ھامىي بولىدىغانلىقلىرىنى مۇسىبەت ئېچىدىكىلەرنىڭ مۇسىبەتلىرىنى، غەمكىنلەرنىڭ غەملىرىنى تۈگىتىدىغانلىقلىرىنى ۋە ئۆزلىرىنىڭ دۇنيادا بەخت- سائادەتنىڭ، ئاخىرەتتە ئازاپتىن قۇرتۇلۇشنىڭ ۋاستىسى ئىكەنلىكلىرىنى دەۋا قىلىشىدۇ.

◈ بۇ تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى ئۆزىنىڭ ئەۋلىيالارنىڭ خاتىمىسى ئىكەنلىكىنى ۋە ئىلگىرىكى بارلىق ئەۋلىيالاردىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ماقامىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ماقامىدىن كېيىنلا تۇرىغانلىقىنى دەۋا قىلىدۇ.

◈ بۇ تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى يەنە "مېنى كۆرگەن كىشى ياكى مېنى كۆرگەن كىشىنى كۆرگەن بەشىنچى كىشىگىچە جەھەننەمگە كىرمەيدۇ" دەيدۇ ۋە بۇنىڭدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەۋەر بەرگەنلىكىنى دەۋا قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا: "ساڭا ئۈچ كۈن ھەمرا بولغان كىشى پەقەت ئەۋلىيا ھالىتىدە ئۆلىدۇ" دېگەنلىكىنى ۋە ئۇ مەدىنىگە قەدەم باسقان چېغىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا: "كىمكى مېنى سېنىڭ مۇشۇ سۈننىتىڭ بويىچە زىيارەت قىلسا، ئىلگىرىكى، كېيىنكىسى بولسۇن، بىزنىڭ نەزىرىمىزدە قوبۇل قىلىنىدۇ" دېگەنلىكىنى دەۋا قىلىدۇ.

◈ خەتمىيە تەرىقىتىنىڭ ئۆزلىرىگە خاس شەكىلدىكى دۇئا ۋە زىكىرلىرىدە ئوقۇيدىغان زىكىر، ۋىرد ۋە مۇئەييەن ئەدەب- قائىدىلىرى بولۇپ، باشقىلارنى تاشلاپ قويۇپ شۇلارغىلا مەركەزلەشكەن.

- پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرلەش، تەرىقەت شەيخلىرىنىڭ تۇغۇلغان ۋە ۋاپات بولغان كۈنلىرىنى خاتىرلەش، ئۇلاردا زىكىر كېچىلىرى ياكى يىللىق زىكىرلەر دەپ تونۇلغان پائالىيەتلەرنى ئويۇشتۇرۇشقا ئوخشىغان مۇئەييەن پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىش، ئايرىم كۈنلەرنى جانلاندۇرۇشتەك ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەخسۇس كىيىم، زىكىر ۋە ناخشىلار بىلەن ئادا قىلىدۇ.

- بۇ تەرىقەتنىڭ زىكىر ۋە ۋىردلىرىنىڭ ھەممىسى قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنغان ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان زىكىرلەردىن تامامەن يىراقتۇر. ئۇلار يەنە ھېچقانداق شەرئىي دەلىلگە ياكى بىرەر رىۋايەتكە تايانماستىنلا، مۇئەييەن زىكىر ۋە ۋىردلەرنى ئايرىم ۋاقىتلارغا خاسلاشتۇرىۋالىدۇ. ئۇلارنىڭ ۋىرد ۋە

www.munber.org

زىكىرلىرىدە زىھنىنى ئاللاھ تائالاغا سەممىيەت ۋە ئىخلاس بىلەن يۈزلىنىشتىن باشقا ياققا بوراپ كىتىدىغان زورىقىپ ئېيتىلغان قاپىيىلىك سۆزلەر ئېغىر سالماقنى ئىگەللەيدۇ. يەنە ئۇلارنىڭ بەزى ۋىردلىرى ئەجەمىي كەلىمىلەر ۋە ئۇلار خىتاب قىلىدىغان روھانىيلارنىڭ يوچۇن ئىسىملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، ئۇلار شۇلارنى ئىدارە قىلىشقا، ئەگەشكۈچىلىرىگە ياردەم بىرىش ۋە رەقىبلىرىگە زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتلىرىگە بويسۇندۇرۇشقا تىرىشىدىغانلىقلىرىنى دەۋا قىلىشىدۇ.

◈ خەتمىييە تەرىقىتىنىڭ مەخسۇس بىر بەيئىتى بولۇپ، مۇرىت ئۇنى تەكرارلايدۇ. تەكرارلايدىغان نەرسىلىرىنىڭ ئىچىدە مۇنداق سۆزلەر بار: "پەرۋەردىگارىم مەن ساڭا تەۋبە قىلدىم، خوجام مۇھەممەد ئوسمان ئەلمىيرغەنىينى دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك شەيخىم، دەپ رازى بولدۇم. پەرۋەردىگارىم مىنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ مۇھەببىتى ۋە تەرىقىتىدە مۇستەھكەم قىلغىن".

◈ خەتمىييە تەرىقىتىنىڭ ئىبادەت ئۈچۈن ئايرىلغان بىر خىلۋەتگاھى بولۇپ، ئۇ يەردە مۇرىتنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن، جىبرىئىلدىن، تەرىقەتنىڭ شەيخلىرىدىن مەدەت سورىشىنى تەلەپ قىلىشىدۇ. ئۇنىڭدىن يەنە سەييىد مۇھەممەد ئوسمان (خەتم)نى ئوبرازىنىڭ مۇرىتتا روھانىيتى كۆرۈلگەنگە قەدەر كۆز ئالدىغا كەلتۈرىشىنى تەلەپ قىلىشىدۇ. ئارقىدىن قەلب تەرەپتىن بىر نۇر كۆرىنىدۇ، بۇ نۇر (ئۇلارنىڭ دەۋا قىلىشلىرىچە) مۇرىتقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ روھانىيتى كۆرۈنگە قەدەر داۋاملىشىدۇ.

◈ شەئەلەرنىڭ پىكرى بىلەن خەتمىييەنىڭ پىكرى ئوتتۇرىسىدا كۈچلۈك مۇناسىۋەت بار. ئۇلارنىڭ ھازىرقى زاماندىكىلىرى ئۆزلىرىنىڭ تائىپىسى بىلەن ھازىرقى زامان شىئە ھەرىكىتىنىڭ ئوتتۇرىسىنى مۇناسىۋەتلەشتۈرۈشكە ئورۇنىۋاتىدۇ.

- بۇ تەرىقەتنىڭ شەيخلىرى ئۆزلىرىنىڭ نەسەبلىرىنى شىئەلەرنىڭ ئون ئىككى ئىماملىغا باغلايدۇ ۋە ئۆزلىرىنى ئۇلارنىڭ سۇلالىسىدىن دەپ ھېسابلايدۇ. مەلۇمكى (شۇلارنىڭ سۆزلىرىگە كۆرە) شىئەلەرنىڭ نەزىرىدىكى ئون ئىككىنچى ئىمام ئۈچ ياكى بەش ياشقا توشمىغان كىچىك چېغىدىلا غايىب بولغان ياكى يۇشۇرۇنغان.

- بۇ تائىپە شىئەلەرنىڭ ئال بەيت، ئۇلارنىڭ ئىماملىق مەسىلىسى بىلەن بولغان ئالاقىسى ۋە ئۇلارنىڭ خەلىپىلىككە ئەڭ ھەقلىق ئىكەنلىك قاراشلىرىنى ئاساس قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، شىئەلەردىكى ئەھلى بەيتنىڭ ئىماملىق ۋە رەھبەرلىككە ئەڭ ھەقلىق ئىكەنلىكلىرىنى ئىسپاتلاش يولىدىكى دەلىل پاكىتلىرى، ئەدەب-قائىدىلىرىگە تايىنىدۇ؛ چۈنكى بۇ ئارقىلىق ئۇلار بۇ ھەقنى شەيخلىرىغىمۇ ئىسپاتلاشنى مەقسەت قىلىدۇ.

- ھازىرقى زاماندىكى بەزى خەتمىييەچىلەر ساھابىلەرگە تىل ئۇزىتىش، ساھابىلەرنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىكىگە دائىر بەزى ھەدىسلەرنى يۇشۇرغان (شۇلارنىڭ بىلجىرلاشلىرىغا كۆرە) دەپ ئەيىبلەش جەھەتلەردە شىئەلەر دەسسىگەن پاتقاققا ئوخشاشلا دەسسىگەن. ئۇلار يەنە ئىسلام تارىخىدىكى

www.munber.org

هادىسىلەرنى شىئەلەرگە ئوخشاش ئىزاھلاپ، ئەھلى بەيتنى ھوقۇق ۋە ھاكىمىيەتتىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن قىلىنغان بىر خىل سۇيىقەستنىڭ بارلىقىنى دەۋا قىلىشىدۇ.

ـ ھازىرقى زاماندىكى خەتمىيىەچىلەر تائىپىسىنىڭ تارىخى ۋە كېلەچىكىنى بىر تەرەپتىن شىئە ۋە تەسەۋۋۇپنىڭ كىلىپ چىقىش يولى ئارقىلىق، يەنە بىر تەرەپتىن ئىسلامىي گۇللىنىش ھەرىكىتىنى (شىئەلەرنىڭ دەۋا قىلىشىچە) ئەھلى بەيتنىڭ خەلىپىلىككە ئىشىنىدىغان شىئە بىلەن خەتمىيىەدىن ئىبارەت ئىككى تائىپىگىلا باغلاش يولى ئارقىلىق شىئە ھەرىكىتىنىڭ تارىخى بىلەن مۇناسىۋەتلەشتۈرىدۇ.

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ يىلتىزلىرى:

تەرىقەتنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى مۇھەممەد ئوسمان ئەلمىيرغەنىي تەرىقەتنىڭ ئاساسىنى قوبۇل قىلغان مەنبەلەرنىڭ دائىرىسىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: "بىلگىنكى، بىزنىڭ بۇ تەرىقىتىمىز "نقش جم" دىن ئىبارەت بەش ھەرپتىن تەشكىل تاپقان؛ تەسەۋۋۇپنىڭ يۈرىكىدە "جم" نەقش قىلىنىدۇ، "ن" ھەرپى نەقشبەندىيىەگە، "ق" ھەرپى قادىرىيىەگە، "ش" ھەرپى شازىلىيىەگە، "ج" ھەرپى جۇنەيدىيىەگە ۋە "م" ھەرپى مىيرغەنىيىەگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ بۇ بەش تەرىقەتنىڭ سىرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بەزى ۋىردلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ."

◈ ئۇلارنىڭ ئەقىدە ۋە پىكىرلىرى توغرىسىدىكى ئانالىزلاردىن ئۇلارنىڭ ھەللاج باشلاپ بەرگەن گەنۇسىي سۇپىزم پەلسەپىسى ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئىبنى سەبئىين ۋە ئىبنى ئەلفارزلار تەرىپىدىن تۈزىتىلگەن، ئىلاۋە قىلىنغان، تەرەققىي قىلدۇرۇلغان ۋە فەنا، ھۇلۇل، ئىتتىھاد، ۋەھدەتۇل ۋۇجۇدقا ئائىت نەزەرىيەلىرى ئارقىلىق ئىپادىلەپ بەرگەن تەسەۋۋۇپ مىراسلىرىدىن پايدىلانغانلىقى ئايدىڭلىشىدۇ.

◈ خەتمىيىەچىلەر (بولۇپمۇ ھازىرقى زامانىدىكىلىرى) كۆپلىگەن پىكىرلىرىنى شىئەلەرنىڭ پىكىر ۋە ئەقىدىلىرىدىن قوبۇل قىلغان. شۇنىڭدەك، شىئەلەرنىڭ ئىماملىق توغرىسىدىكى تارتىششتا تايىنىدىغان مېتود ۋە ئەدەب، قائىدىلىرىدىن پايدىلانغان.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

ـ بۇ تەرىقەت مەككە ۋە تائىفتا باشلانغان. ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ غەرب ۋە جەنۇپ تەرەپلىرىدە ئۆزىنىڭ ئاساسىنى تىكلىگەن. شۇنىڭدەك سۇدان ۋە مىسىرغىچە يېتىپ بارغان.

ـ بۇ تەرىقەت ھازىر ئەگەشكۈچىلىرى ۋە تەسىر دائىرىسى نوقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، سۇدانغا مەركەزلەشكەن. بولۇپمۇ سۇداننىڭ شىمال، شەرق تەرەپلىرى، ئېيوفىيەنىڭ سۇدانغا ياندىش كېلىدىغان رايونلىرى ۋە مىسىرلارغا مەركەزلەشكەن.

www.munber.org

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى: خەتمىييە بىر خىل سۇپىزم تەرىقىتى بولۇپ، باشقا سۇپىزم تەرىقەتلىرى بىلەن كۆپلىگەن ئازغۇن ئېتىقادلاردا بىر يەردىن چىقىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاساسلىقى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سالاھىيىتى توغرىسىدىكى بەلگىلىمىدىن ھالقىغان مۇبالىغە، ھۇلۇل ۋە ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد توغرىسىدىكى قاراشلىرىدا ئىپادىلىنىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئۇلارنىڭ (ھازىرقى دەۋردىكى) شەيئەلەرنىڭ پىكىر ۋە ئېتىقادلىرى بىلەن، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىمامىلىق مەسىلىسىدىكى تارتىشىشلىرى ۋە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك سۆزلىرى بىلەن كۈچلۈك مۇناسىۋىتى بار. بۇ تەرىقەتنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ھازىرقى دەۋردە مىسىر، سۇدان، بولۇپمۇ شىمال ۋە شەرق تەرەپلىرى، شۇنىڭدەك ئېفيوپىيەنىڭ سۇدانغا ياندىشىدىغان جايلىرىغا تارقالغان.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- مۇستەفا ھەلەبىي: **مجموعة النفحـات الربانيـة،** المشتملة على سبع رسائل ميرغنية، مىسىر ـ ئىككىنچى باسمىسى، **1400**ھ/**1980**م.

بذ كعتاب ظأز طعحعضة ظالعدعغان مذهعم ر عسالعلةر:

(ئا) مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي ئەلمەككىي: النفحات المكية واللمحات الحقية في شرح أساس الطريقة الختمية.

(ب) جەئفەر ئەسسادىق مۇھەممەد ئوسمان: لؤلؤة الحسن الساطعة في بعض مناقب ذي الأسرار اللامعة.

(س) مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي ئەلمەككىي: النور البراق في مدح نبي المصداق، قاھىرە كىتابخانىسى ـ قاھىرە .د.ت.

- مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: تاج التفاسير ، مەرىپەت نەشرىياتى ـ بېيرۇت، **1399**ھ/**1979**م.

- مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: ديوان النفحات المدنية في المدائح المصطفوية (ملحق بالنور البراق).

- مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: مجموعة فتح الرسول، مىسىر، مۇستەفا ھەلەبىي، **1367**ھ/**1948**م.

- مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: ديوان مجموع الغرائب والمفارقات من لطائف الخرافات الذاهبات، مىسىر، مۇستەفا ھەلەبىي، **1355**ھ/**1936**م.

- مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: (مولد النبي المسمى) بالأسرار الربانية، خورتۇم ـ ئىسلام كىتابخانىسى، بىرىنچى باسمىسى، **1396**ھ/**1976**م.

www.munber.org

- جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: (الديوان الكبير المسمى) رياض المديح، بېيرۇت ـ مەدەنىيەت كىتابخانىسى.

- ئەھمەد مۇھەممەد ئەھمەد جەلىي: طائفة الختمية أصولها التاريخية وأهم تعاليمها، بېيرۇت ـ خىزىر نەشىر ۋە تارقىتىش ئورنى، بىرىنچى باسمىسى، 1413ھ/ 1992م.

- مۇھەممەد ئەھمەد ھامىد مۇھەممەد خەيرۇلخورتۇم: الختمية: العقيدة والتاريخ والمنهج، مەئمۇن نەشرىياتى، ئىككىنچى باسمىسى، 1407ھ/ 1987م.

- ئەلى زەينۇل ئابىدىين: تاج الأولياء والأولياء، ھىلال كىتابخانىسى نەشرىياتى، بىرىنچى باسمىسى، 1984م.

مۇھەممەد ئوسمان مىرغەنىي: مجموع الأوراد الكبير، مىسىر، مۇستەفا ھەلەبىي، 1358ھ/1939م.

www.munber.org